

HUMANISTISKA
OCH TEOLOGISKA
FAKULTETERNA

YTTRANDE

V 2024/397

2024-05-20

Dekanus

Kulturdepartementet
Enheten för språk, nationella
minoriteter och arkiv

Remiss: Ett starkt judiskt liv för framtida generationer
– Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige
2025-2034 (SOU 2024:3).

HT-fakulteterna ställer sig bakom inkomna synpunkter som inhämtats från Centrum för teologi och religionsvetenskap, Historiska institutionen och Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet och avger härmed bifogat svar som HT-fakulteternas yttrande.

Johannes Persson

Fakultetsstyrelsen
Arbetsutskottet

Yttrande över betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer: Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)*

Lunds universitet har anmodats lämna yttrande över rubricerad remiss. Detta yttrande har utarbetats av Humanistiska och teologiska fakulteterna och synpunkter på betänkandet har inhämtats från Centrum för teologi och religionsvetenskap (CTR), Historiska institutionen och Språk- och litteraturcentrum (SOL), vilka samtliga är institutioner som bedriver utbildning och forskning inom jiddisch och/eller judiska studier.

Lunds universitet välkomnar detta angelägna betänkande och ställer sig positivt till de ambitioner som kommer till uttryck i det. Vi delar utredningens slutsatser att det behövs ett sammanhållet, långsiktigt och brett arbete för att stärka förutsättningarna för ett judiskt liv i Sverige. I detta viktiga arbete kan Lunds universitet bidra på många plan.

Övergripande kommentarer

I betänkandet framhålls (s. 22 och 97) att det råder brist på utbildning och forskning om judiskt liv i Sverige inom samhällsvetenskap och humaniora och utredaren betonar att stärkt högre utbildning och forskning i judiska studier är av avgörande vikt för de framtida förutsättningarna för judiskt liv i Sverige. Detta är sant men det finns fog att hävda att Lunds universitet utgör ett undantag från denna beskrivning. Lunds universitet har landets främsta samlade forsknings- och undervisningsmiljö för judiska studier med ett humanistiskt och samhällsorienterat perspektiv. I Lund bedrivs omfattande forskning och undervisning i judaistik, jiddisch, modern hebreiska jämte humanistisk forskning om antisemitism och Förintelsen inom discipliner som etnologi, europastudier, historia, mänskliga rättigheter och minnesstudier. Sedan januari 2024 finns vid Historiska institutionen också ett Nordeuropeiskt centrum för forskning om antisemitism och Förintelsen, North European Center for Research on Antisemitism and the Holocaust at Lund University (NORAH at LU) till vars verksamhet forskare och doktorander knyts. Som utbildningsmiljö är Lund unikt i svenskt hänseende då det rika utbildningsutbudet ger våra studenter på grundnivå möjlighet till en tvärvetenskaplig examen i judiska studier som omfattar gedigna kunskaper i jiddischkultur, språkfärdighet i jiddisch/modern hebreiska och gedigna kunskaper i judisk historia, kultur och tro.

I nuläget finns Skandinavien enda doktorand i judiska studier i Lund och för den framtida forskningen är det angeläget att forskarutbildningen i Sverige utökas och i högre grad utvecklas inom det internationella forskningsfältet. Vi ser därför också positivt på den femåriga forskningssatsning som föreslås, och tycker det är särskilt viktigt att denna – inklusive den föreslagna professorstjänsten – kanaliseras genom

Vetenskapsrådet som öppna utlysningar i former av projekt, etableringsstöd, stöd till forskarutbildning, och större programsatsningar.

Utredningen förslår vidare att den högre utbildningen inom judiska studier ska stärkas genom inrättandet av en master- eller magisterutbildning samt att en nationell koordinator ska tillsättas för att samordna (s. 162). Sett i ljuset av den vetenskapliga kompetensen och utbildningserfarenheten inom judiska studier, jiddischstudier och studier om antisemitism och Förintelsen är Lunds universitet en självklar plats för ett sådant utbildningsprogram och för koordinatorsfunktionen.

Vi bedömer att förslagen till en koordinatorstjänst samt utveckling av ett program på avancerad nivå är centrala för att etablera en framtida bas för sammanhållen utbildning och forskning om judiskt liv i Sverige. Vi anser också att dessa två satsningar bör relatera till varandra, så att den anställda koordinatören bland annat är navet i ett nationellt samarbete om kurser på avancerad nivå. Utredningen påpekar att det saknas kurser vid lärosäten i Sverige, men vid Lunds universitet finns ett omfattande utbud av relevanta kurser, främst inom ämnen judaistik, historia och jiddisch. Viktigt att notera är att det här också finns kurser och forskning om judendomen utanför Sveriges gränser, något som är väl så viktigt för utvecklingen av judiskt liv i Sverige.

Vi kan se fördelar med att ta till vara på den utbildning – och i förlängningen de ämnesmässiga och pedagogiska erfarenheter – som redan finns i arbetet med att sjösätta ett utbildningsprogram. Med ett existerande utbud av relevanta kurser och genom att använda de nationella och nordiska nätverk som redan finns kan man få tillstånd ett koordinerat nationellt eller nordiskt masterprogram utan långa ställtider. Här ser vi svagheten med den utredning som har gjorts, där utbud av kurser, pedagogiska kompetenser och forskning i södra Sverige inte har inkluderats.

Vidare bör det föreslagna judiska informationscentret (s. 163) vara lokaliserat till södra Sverige, företrädesvis Malmö-Lund-regionen. Som påtalas i betänkandet (s. 21) är det judiska kulturutbudet i Stockholm rikt men i övriga landet mer begränsat. Denna geografiska snedfördelning innebär en begränsad möjlighet för den judiska minoriteten i andra delar av landet till inflytande och delaktighet i frågor av vikt för dem.

Vi delar utredarens uppfattning att de medel som tilldelats Lunds universitet för att erbjuda utbildning i jiddisch och att utbilda lärare i jiddisch ska permanentas. Detta är av stor vikt, och nedan utvecklar vi skälen för detta.

Att motverka antisemitism för att främja ett judiskt liv i Sverige

Som framhålls i utredningen är antisemitism och den därtill hörande otryggheten det största hindret för att leva ett judiskt liv i Sverige (s. 20). Forskning och utbildning om antisemitism och ett bekämpande av antisemitiska yttringar och fördomar bör därför vara ett av de områden som ska prioriteras ytterligare, förutom de satsningar som regeringen gjort i andra sammanhang, t.ex. genom Forum för levande historia och åtgärdsprogrammet mot antisemitism. Vi delar utredningens uppfattning att åtgärdsprogrammet ska förlängas efter 2024.

Således är det utmärkt att utredningen betonar vikten av att analysera den samtida och tilltagande antisemitism som yttrar sig bland annat i sociala medier och som ökat efter terrorattacken den 7 oktober 2023 (s. 46). Det är emellertid olyckligt att utredningen ställer högre utbildning och forskning om antisemitism och Förintelsen mot högre utbildning och forskning om judiskt liv mot varandra, där satsningar på det historiska perspektivet beskrivs som närmast tillfyllest och att resurser enbart bör satsas på samtida aspekter (s. 97). Vi menar att dessa två inte går att särskilja

och att både fokus på samtida judiskt liv och det historiska perspektivet på exempelvis antisemitism bör prioriteras, såväl inom forskning som utbildning och folkbildning. En förståelse av samtiden och den judiska identiteten kan aldrig göras utan ett historiskt perspektiv.

Lärarstudenter är en viktig målgrupp för att öka kunskaper om judiskt liv och antisemitism bland unga människor och barn och vi stödjer utredningens förslag om fortsatta insatser mot antisemitism i skolans värld (s. 166), men föreslår därtill att extra satsningar också görs i relation till ämneslärarutbildningarna. Som exempel på typer av kurser som skulle kunna erbjudas lärarstudenter är den sommarskola som Lunds universitet arrangerar tillsammans med kolleger i Polen och Tyskland om antisemitismens historia och som riktar sig specifikt till historielärarstudenter på olika lärarutbildningar i Sverige, Tyskland och Polen.

Satsning på jiddisch som ett sätt att stärka judiskt liv i Sverige

I betänkandet betonas den viktiga funktion som jiddisch har i Sverige ”som kulturarv och bärare av judiskt liv, traditioner och historia” (s. 74, 107). Den språkliga och kulturella identiteten är starkt kopplade till varandra. Trots att de flesta judar i Sverige idag inte aktivt behärskar språket är jiddisch en kulturbärare, ett kulturarvsspråk. Jiddisch har därmed stor betydelse för överförandet av kunskap om judisk kultur och traditioner till yngre generationer. Att revitalisera jiddisch är därför avgörande både för att stärka judiskt liv i Sverige och för att bevara och stärka en viktig del av det svenska immateriella kulturarvet.

Det sätt på vilket språket är nära förknippat med den kultur i vilken språket en gång blomstrade – och hur dess användning i kulturen har förändrats över tid – avspeglas tydligt i den utbildning i jiddisch som bedrivs vid Lunds universitet. Studenterna bibringas såväl språkfärdighet som gedigna kunskaper inom jiddischkulturens litteratur, film, teater och musik. Inom ämnet arrangeras också regelbundet kulturella, kulturbärande aktiviteter (s. 156). Den forskning som bedrivs inom jiddisch vid universitetet svarar mot det behov som uttrycks från minoriteten/språkbärarna av fokus på språket som kulturbärare och språket som redskap för att nå och förvalta kulturen och föra den vidare till yngre generationer (s. 111f.).

Sedan 2008 ger universitetet, på uppdrag av regeringen, utbildning i jiddisch varje läsår och bedriver forskning i ämnet. Lunds universitet är, såvitt oss är bekant, fortfarande det enda universitet i Skandinavien som erbjuder undervisning och bedriver forskning i jiddisch.

Sedan 2021 har Lunds universitet ett utökat uppdrag att utveckla utbildningen i jiddisch, inte minst med sikte på lärarutbildning (s. 149). Detta är, som påtalas i betänkandet, av central vikt för att jiddisch ska bevaras och revitaliseras i Sverige. Universitetet har, genom hela processen, haft en utmärkt dialog med företrädare för minoriteten, inte minst med språkfrämjare av jiddisch på Språkcentrum vid Institutet för språk och folkminnen (Isof) och med Svenska jiddischförbundet. Universitetet samarbetar därutöver med Skolverket om utbildning av modersmåls lärare (jfr. bilaga 6, sid 254).

De medel som tillskjutits har inneburit att universitetet idag har en etablerad utbildning för lärare från förskolenivå till högskolenivå, en etablerad och växande forskningsmiljö och en forskningsbaserad utbildning i jiddisch från nybörjare till studier på masternivå. Förutsättningarna för att lära sig såväl jiddisch som att fördjupa sig i jiddischkultur på högskolenivå har därmed väsentligen ökat i Sverige. För första gången finns dessutom möjlighet för lärare att kvalificera sig till att undervisa i jiddisch i förskola och grundskola.

Universitetet har sedan 2021 rekryterat tre internationellt starka lärare/forskare i jiddisch och därmed inte minst stärkt den efterfrågade forskningsmiljön inom nutida jiddischkultur. Målet att lärosätet ska ha en basbemanning har således till vitala delar nåtts. Basbemanningen är inte så gedigen som Isof föreslog – doktorander och professor saknas – men utbildningen i jiddisch har en bas att stå på. Därmed är målen uppnådda – utom i två mycket avgörande delar, dvs. stabil basbemanning och långsiktig finansiering.

Det särskilda uppdraget till Lunds universitet löper ut 2024. Den långsiktiga finansieringen är alltså inte säkrad. Därmed är basbemanningen inte heller stabil. Det är av största vikt att den högre utbildningen och forskningen jämte utbildningen av lärare i jiddisch – med den miniminivå av basbemanning som nu uppnåtts – ges en långsiktig finansiering. Vi delar således utredarens uppfattning att de medel som tilldelats Lunds universitet för att erbjuda utbildning i jiddisch och att utbilda lärare i jiddisch ska permanentas.